

BÜNTETŐJOGI JOGÉRVÉNYESÍTÉS A SZELLEMITULAJDON-JOGOK TERÜLETÉN EURÓPAI ÉS NEMZETI SZINTEN¹

I. BEVEZETŐ – NEMZETKÖZI ÉS KÖZÖSSÉGI JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

I.1. A NEMZETKÖZI SZINTŰ SZABÁLYOZÁS

A szellemi tulajdon-jogok kulcsfontosságú szerepet töltenek be a piacgazdaság, az európai belső piac kiépítésében, működésében.² Kétségtelen, hogy az államnak e jogok egyszerű törvényi elismerésén túl törekednie kell ezek társadalmi elfogadottságának emelésére, tiszteletben tartásának biztosítására, általában az érvényesülésükre, ez utóbbi elmaradása esetén pedig annak következetes kikényszerítésére is, hiszen mindezen segítő eszközök nélkül a jog csak holt papír marad.

Ezt a gondolatot magáévá téve a Kereskedelmi Világszervezet már a kilencvenes években (1994) nemzetközi szerződést hozott létre a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi aspektusairól,³ amely nemzetközi szinten az anyagi jogok mellett először tartalmazott részletes szabályozást a szellemi tulajdon-jogok kikényszerítési eszközeiről. A TRIPS-megállapodás mind a polgári, mind a büntetőjogi jogérvényesítésre vonatkozóan kijelölt kötelező és ajánlott szabályozási tárgyköröket a tagok számára, amellet, hogy nem zárta ki más jogérvényesítési eszközök szélesebb körű bevezetését sem.

Ugyan az Európai Közösség maga és az Európai Unió valamennyi jelenlegi tagállama tagja a TRIPS-megállapodásnak, az elfogadásától számított igen rövid időn belül kiderült, hogy a belső piac torzulásainak kiküszöböléséhez nem elegendő az, ha valamennyi tagállam nemzeti szabályozása maximálisan eleget tesz a TRIPS-megállapodásnak, mivel a tagállamok részben egyébként is magasabb szintű védelmet biztosítottak, mint amit a TRIPS-megállapodás megkívánt, részben pedig az ebben megállapított minimumszabályokon túlmutatóan is rengeteg eltérés maradt a tagállamok jogérvényesítési rendszerei között. Ennek nyilvánvaló oka az érvényesíthető igények alapjául szolgáló alanyi jogok szintén eltérő szabályozása és felfogása, a jogérvényesítés kereteit adó, a jogegységesítésnek leginkább ellenálló nemzeti eljárási szabályok (ideértve a végrehajtási szabályokat is) történeti okokból fennálló különbsége volt.

¹ A tanulmány a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács 2006. őszi ülésére az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által készített előterjesztés alapjául szolgált.

² Hogy ez mennyire így van, azt legutóbb a WIPO módszertana alapján elkészült, „A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya Magyarországon” című, a Magyar Szabadalmi Hivatal, dr. Penyigey Krisztina és dr. Munkácsi Péter által készített tanulmánya mutatta be.

³ A továbbiakban: TRIPS-megállapodás, Magyarországon kihirdette az 1998. évi IX. törvény.

I.2. BIZOTTSÁGI JAVASLAT A BÜNTETŐJOGI ESZKÖZÖK IRÁNYELVI HARMONIZÁCIÓJÁRA A HATÁLYOS JOGÉRVÉNYESÍTÉSI IRÁNYELV MELLETT

Az Európai Bizottság igen hamar felismerte, hogy a belső piac megfelelő működésének általános céljához nem elegendő az, ha a tagállamok a TRIPS-megállapodásban megkövetelt szinten egységesen biztosítják a jogérvényesítési eszközöket. Ez összefügg azzal is, hogy a Bizottság csak részben koncentrált a TRIPS-megállapodással is segíteni kívánt célokra, részben az Európai Unió belső piaca megfelelő működésének szempontjait kívánta érvényesíteni. E cél pedig arra indította, hogy 2003. január 30-án benyújtsa a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésének biztosítását szolgáló eszközökről és eljárásokról szóló irányelvjavaslatát,⁴ amelyet alig több mint egy évvel később (2004. április 29-én) el is fogadtak, és azóta az átültetése is megtörtént a legtöbb tagállamban.

A jogérvényesítési irányelv hatálya csak a polgári és közigazgatási jogi úton történő jogérvényesítésre terjedt ki: meghatározta a jogérvényesítésre jogosult személyek körét, a bizonyítékokat, a bizonyítékok biztosításának módját, az ideiglenes és óvintézkedéseket, a kiegészítő intézkedéseket, az alternatív intézkedéseket, a tájékoztatási, az eltiltási és a kártérítési igényt, a bírósági határozatok nyilvánosságra hozatalára vonatkozó szabályokat.

A jogérvényesítési irányelv eredeti bizottsági javaslata abból kiindulva, hogy a belső piac megfelelő működését (és annak eszközeként a szellemi tulajdon-jogok védelmét) minden lehetséges eszközzel biztosítani kell, valamennyi jogágra kiterjedő harmonizációt célzott meg. A javaslat tartalmazott rendelkezést a büntetőjogi eszközök bevezetésének kötelezettségéről is, de ez végül – a tárgyalásokon a büntetőjogi harmonizációra vonatkozó jogaapról (illetve ennek hiányáról) kirobbant vita nyomán – kikerült a javaslatból. A jogérvényesítési irányelv elfogadott szövegében csupán két utalás maradt a büntetőjogi eszközökre vonatkozóan: a (28) preambulumbekkezdés kimondja, hogy „*az ebben az irányelvben foglalt polgári és közigazgatási jogi intézkedéseken, eljárásokon és jogorvoslatokon felül megfelelő esetben a büntetőjogi jogkövetkezmények is a szellemi tulajdon-jogok érvényesítési eszközeinek minősülnek*”. A 2. cikk (3) bekezdése pedig rögzíti, hogy „*ez az irányelv nem érinti a szellemi tulajdon-jogok megsértéséhez kapcsolódó büntetőeljárásokra és büntetésekre vonatkozó tagállami rendelkezéseket*”. Vagyis a Bizottság által a belső piac megfelelő működése érdekében eredetileg tervezett teljes körű, a büntetőjogi eszközöket is magában foglaló harmonizáció ambícióját – ideiglenesen – visszafogták a tagállamok, és ennek eredményeképpen az irányelv végül csupán egy egyszerű deklarációt tartalmazott a büntetőjogi eszközök alkalmazhatóságáról a szellemi tulajdon-jogok érvényesítése körében. Ezek szabályozása tehát – szemben a polgári jogi és közigazgatási jogi eszközökkel – megmaradt tagállami hatáskörben.

A jogérvényesítési irányelv (30) preambulumbekkezdése és a 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdése szerint az átültetési határidő lejártát követő három évben le kell folytatni az

⁴ COM(2003) 46 final. Elfogadott változata a 2004/48/EK irányelv a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről. A továbbiakban: jogérvényesítési irányelv.

irányelv átültetését és alkalmazását vizsgáló értékelési eljárást. Ez csak az irányelv alkalmazására és a tagállami szervek által hozott különböző intézkedések hatékonyságára vonatkozik, nem terjed ki általánosan a tagállamok teljes jogérvényesítési rendjére. Ugyanakkor azonban a jogérvényesítési irányelvben nemrég lejárt implementációs határidő (2006. április 29.) közelsége miatt egyelőre nem lehet tudni, hogy a preambulumban kitűzött fő cél, a belső piac megfelelő működésének biztosítása a szellemi tulajdon-jogok érvényesíthetőségének növelése révén megfelelően megvalósult-e a jogharmonizáció. A jogérvényesítési irányelv 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdéséből az következik, hogy amennyiben a három év elteltével készítendő bizottsági jelentés azt a következtetést tartalmazná, hogy továbbra sem megfelelő a belső piac működése, és ezt a harmonizáció nem elégséges szintje okozza, akkor a Bizottságnak a jogérvényesítési irányelv módosítására kellene javaslatot tennie. Eszerint tehát az Európai Unió a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséhez igénybe vehető eszközök harmonizációjában az eredeti „egy az egyben” harmonizáció helyett egy több lépésből álló harmonizációs útvonalat választott.

A Bizottság a jogérvényesítési irányelv elfogadásával a korábbi, széles ívű elképzeléseit nem adta fel végleg, de az is gyorsan kiderült, hogy még csak az ott kijelölt harmonizációs útvonalat sem kívánja követni. Ezen irányelv átültetése még le sem zárult (és így a harmonizációból fakadó – várhatóan pozitív – hatásai sem voltak érzékelhetők), amikor 2005. július 12-én benyújtotta a szellemi tulajdon-jogok érvényesítését biztosító büntetőjogi intézkedésekről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelv javaslatát, valamint a szellemi tulajdon-jogokat érő sérelmek visszaszorítására kidolgozott büntetőkeret megerősítéséről szóló tanácsi kerethatározat javaslatát, mivel csak ezzel az új eszközzel látja hatékonynak a fellépést a belső piac működését torzító szellemi tulajdon-jogi jogsértések ellen.⁵

1.3. AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG C-176/03 SZ. ÍTÉLETE A KÖZÖSSÉG BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSI HATÁSKÖRÉRŐL

2005. szeptember 13-án, vagyis rövid idővel az irányelv- és kerethatározat-javaslat előterjesztését követően azonban az Európai Közösségek Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) ítéletet hozott a C-176/03. számú Bizottság kontra Tanács-ügyben. Ennek az ügynek a kereseti kérelme a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003. január 27-i 2003/80/IB tanácsi kerethatározatnak a megsemmisítésére irányult azon az alapon, hogy azt az első pilléren belül, vagyis közösségi hatáskörben kellett volna elfogadni. Amellett, hogy ez az ügy kifejezetten speciális témájú, már a jogérvényesítési irányelv tárgyalásai során is kiderült, hogy valamennyi uniós intézmény és a tagállamok is azt várják a Bíróságtól, hogy általános iránymutatást adjon a büntetőjogi szabályozásra vonatkozó hatáskörök megoszlása tekintetében a tagállamok és az Európai Unió, illetve az Európai Unió egyes pillérei között.

⁵ Együtt: COM(2005)276 végleges

A Bíróság kimondta, hogy a büntetőjog és a büntetőeljárás-jog alapvetően nem tartozik a Közösség hatáskörébe. Ez azonban nem akadályozhatja meg a közösségi jogalkotót abban, hogy amennyiben a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankció alkalmazása a súlyos környezetkárosítások leküzdésének elengedhetetlen eszköze, a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megtegye az általa a környezetvédelem tárgykörében alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket.

I.4. AZ ÍTÉLET LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSEI ÉS EZEK HATÁSA A BIZOTTSÁG IRÁNYELV-JAVASLATÁRA

Nemsokára az is kiderült, hogy a Bizottság és a Tanács gyökeresen eltérő következtetésre jutott az ítélet értelmezésében.

A Bizottság 2005. november 23-án közleményt adott ki,⁶ amelyben jelezte, hogy a Bíróság érvelését általános érvényűnek tekinti az összes közösségi politika és a négy szabadság vonatkozásában, vagyis a belső piac tekintetében is. Hangsúlyozta, hogy nem tartja megfelelőnek sem a harmadik pillérben való kizárólagos szabályozást, sem a kettős szabályozási megoldásokat, vagyis az irányelvvel és kerethatározattal való együttes szabályozást (ami végeredményben a saját, alig pár hónapja benyújtott kettős javaslatának a nem megfelelőségét is jelentette). Nyilvánvalóvá tette, hogy a továbbiakban a jogi aktusok egységesítését tekinti fő céljának. A Bizottság szerint a Bíróság nem tett különbséget a büntetőjogi eszközök természete szerint, hanem funkcionális megközelítést alkalmazott, amiből az következik, hogy a közösségi jogalkotásnak a büntetőjogi eszközöket ott kell biztosítania, ahol a közösségi szabályokat szükséges kiegészíteni ezzel. A Bizottság a közleményben két alapvető hangsúlyozott, amelyeknek alapján a továbbiakban el kíván járni. A szükségesség elve mentén a büntetőjogi eszköz alkalmazását az érintett közösségi politika hatékony érvényesítésével kell igazolni. Az egységesség alapelve értelmében pedig az ágazati szinten elfogadott közösségi büntetőjogi eszközöknek figyelemmel kell lenni a büntetőjog uniós rendszerének konzisztenciájára. Mindezek alapján a Bizottság ismertette stratégiáját is: a már elfogadott eszközök ellen keresetet kíván benyújtani a Bírósághoz,⁷ a tárgyalás alatt lévő tervezeteket pedig megfelelően át fogja alakítani. Ebből egyértelművé vált, hogy a továbbiakban a Bizottság a harmonizációs lépések lényeges részét az első pillérben, azaz saját kezdeményezésére és irányelvi formában kívánja megvalósítani. Így vissza is vonta az irányelv- és kerethatározat-javaslatot, és egyúttal 2006. április 27-én elfogadta azt a tervezetet, amely egyetlen jogi aktusban, irányelvben kívánja rendezni a szellemi tulajdon területén elkövetett jogsértések büntetőjogi harmonizációjának kérdéseit.⁸ A Bizottság ezzel kinyilvánította, hogy szüksé-

⁶ A Bizottság közleménye a Bíróság C-176/03. számú Bizottság kontra Tanács-ügyben 2005. szeptember 13-án hozott határozatának hatásairól [COM(2005) 583 final]

⁷ Ez a hajók által okozott szennyezésre vonatkozó jogszabályok végrehajtásához szükséges büntetőjogi keret megerősítéséről szóló, 2005. július 12-i 2005/667/IB tanácsi kerethatározat tekintetében 2005. december 8-án megtörtént.

⁸ COM (2006) 168 final – a továbbiakban: irányelvjavaslat

gesnek tartja e lépést a közösségi szabályok kiegészítésére a közösségi politika hatékony érvényesítése érdekében.

2006. február 13–14-én a Bel- és Igazságügy-miniszterek Tanácsa informális ülést tartott Bécsben, amelynek egyik kiemelt napirendi pontja a Bíróság ítéletéről kialakított álláspontok megvitatása volt. A Tanács az alábbi – kevésbé funkcionális, inkább formalista – elveket fogadta el, amivel lényegében egyszerre meghatározta a benyújtott módosított javaslattal kapcsolatban elfoglalt álláspontját is.

(1) Általános szabályként a büntetőjogi és a büntetőeljárás-jogi szabályok kívül esnek a Közösség hatáskörén. A Közösségnek ezért a főszabály alóli kivételt szűken kell értelmeznie és alkalmaznia.

(2) A közösségi jogalkotó nem kötelezheti a tagállamokat olyan szabályok megsértése esetén büntetőjogi szankciók alkalmazására, amelyekben közösségi jog egyáltalán nem vagy még nem létezik, illetőleg amelyeket kizárólag a nemzeti jog szabályoz.

(3) A Közösség nem állapíthatja meg részletesen és kizárólagosan a bevezetendő szankciók mértékét, ezt meg kell hagynia a tagállamok jogalkotási szuverenitása körében. Vagyis a Tanács továbbra is a tagállamok és az Unió, illetve az Unió különböző pillérei közti, differenciált hatáskörképlet alapján képzeli el az európai büntetőjogi szabályozást.

A Tanács mindebből következően a belső piac megfelelő működésének érdekét is csak szigorú keretek között hajlandó figyelembe venni.

1.5. A TAGÁLLAMOK VÁRHATÓ ÁLLÁSPONTJA

Az irányelvjavaslat kiemelkedő jelentőségű abból a szempontból, hogy a Bizottság először tesz kísérletet a közösségi pilléren belül, az irányelv jogi eszközével konkrét büntetőjogi szankciók harmonizációjára. Az, hogy az Európai Unió egyes tagállamai milyen álláspontot foglalnak el az irányelvjavaslat tárgyalása során, számos szempont függvénye, ami egyúttal általánosságban (a büntetőjogi szankciórendszer bármely más területen történő esetleges későbbi harmonizációja tekintetében) is fontos jelzés a Bizottság felé. Befolyásolja, hogy ők maguk mennyire látják be, hogy a belső piac megfelelő működése érdekében fel kell lépni az ezt komolyan befolyásoló bűncselekményekkel (és azon belül a szellemi tulajdon-jogok megsértésével elkövetett cselekményekkel) szemben. Ezzel párhuzamosan befolyásoló tényező az is, hogy e cél érdekében milyen hajlandóságot mutatnak a büntetőjogi szabályozásra vonatkozó hatásköröktől való megváltásra, illetve hogy mindezek alapján milyen mozgásteret olvasnak ki a Bíróság döntéséből. További járulékos szempont lehet, hogy a saját jelenlegi belső büntetőjogi szabályozásukat mennyiben érinti majd az irányelv, hiszen az mindenütt szempont, hogy az irányelv átültetése ne borítsa fel majd a büntetőjogi rendszerek alapvető belső logikáját.

Magyarország vonatkozásában kis túlzással lehet állítani, hogy az irányelvjavaslat a lehető legjobbkor kerül terítékre, hiszen a készülő új büntető törvénykönyv iparjogvédelmi, szer-

zói (és kapcsolódó) jogokat sértő bűncselekményekről szóló fejezetének tartalma még nem lezárt kérdés, több tanulmány és alternatív szövegjavaslat készült már, és készül hozzá jelenleg is.⁹ Kétségtelen, hogy az ezen a területen az elfogadott, változtatni nem kívánt alapelvek, illetve az újonnan kialakuló elvi irányok képviselője megjelenik az irányelvjavaslat tárgyalásánál kifejtett magyar álláspontban is, hiszen egy ezeket nem tükröző irányelvszöveg a szándékoltól eltérő pályára állítaná az itthoni törekvéseket is, ugyanakkor e belső érdekeknek összhangban kell lenniük a belső piac által diktált követelményekkel is.

E szerencsés csillagállás miatt a jelen tanulmány célja az irányelvjavaslat oly módon történő áttekintése, amely figyelembe veszi a jelenlegi és a jövő Btk.-jában tükrözni kívánt szempontok megvalósíthatóságát is abban az esetben, ha az irányelvjavaslat elfogadásra kerül. A tanulmány következő része ezért sorra veszi az irányelvjavaslat azon előírásait, amelyek átültetésének a büntető anyagi jogi szabályokban kell megtörténnie (ezáltal kikerülnek az elemzés hatóköréből az eljárási, együttműködési szabályok¹⁰) és csak azokat elemzi részletesen, amelyeknek átültetése problémákat vethet fel (így az érintett szellemi tulajdoni területek köre, jogsértések, a szankciók és a szankciók mértéke).

II. AZ IRÁNYELVJAVASLAT ÉS ELFOGADÁSÁNAK ESETLEGES HATÁSAI A BELSŐ JOGBAN

II.1. A HARMONIZÁCIÓ TÁRGYI HATÁLYA

II.1.1. Az irányelvjavaslat tárgyi hatálya

Az irányelvjavaslat 1. cikke szerint *„ezen irányelv megállapítja a szellemitulajdon-jogok érvényesítésének biztosításához szükséges büntetőjogi intézkedéseket. Ezek az intézkedések a közösségi és/vagy a tagállamok nemzeti jogszabályai előírása szerinti szellemitulajdon-jogokra alkalmazandók”*.

Arra vonatkozóan, hogy a Bizottság mit tekint szellemitulajdon-jognak, a javaslatához fűzött indokolás ad eligazítást: az irányelvjavaslat hatályát ugyanaz a bizottsági nyilatkozat határozná meg, amelyet a Bizottság a jogérvényesítési irányelvvel kapcsolatban adott ki.¹¹

⁹ A Magyar Szabadalmi Hivatal által készített előzetes anyag (2005. szeptember 15.); az Igazságügyi Minisztérium Európai Uniói Jogi Főosztályának előkészítő anyaga (2005. szeptember 18.)

¹⁰ 6. cikk Kiterjesztett elkobzási hatáskörök; 7. cikk Közös nyomozócsoportok; 8. cikk A büntetőeljárás megindítása

¹¹ A szellemitulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikkéről szóló 2005/295/EK bizottsági nyilatkozat. Ennek értelmében szellemi tulajdonnak minősülnek: a szerzői jogok, a szerzői joggal szomszédos jogok és az adatbázis-előállítókat megillető jogok; a mikroelektronikai félvezető termékek topográfiájának szerzőjét megillető oltalom; a védjegyoltalom; a formatervezésiminta-oltalom; a szabadalmi oltalom, ideértve a kiegészítő oltalmi tanúsítványokat; a földrajziárjelző-oltalom; a használatiminta-oltalom; a növényfajta-oltalom; a kereskedelmi nevek, amennyiben azokhoz kizárólagos jogok fűződnek az irányadó nemzeti jogszabályokkal összhangban.

A harmonizáció így valamennyi, a nyilatkozatban felsorolt szellemi tulajdon-jogra kiterjedne függetlenül attól, hogy az csak tagállami szinten szabályozott-e, vagy akár közösségi szinten is. Ezzel kapcsolatban itt közösségi jogi szempontból vizsgálni kell, hogy szükséges-e és lehetséges-e a harmonizáció ilyen széles terjedelemben.

II.1.1.1. Szükséges-e?

Az, hogy a közösségi szintű büntetőjogi harmonizációra szükség van-e, elsősorban olyan adatokkal támasztható alá, amelyek bizonyítják, hogy 1. a belső piac működését alapvetően befolyásolják a szellemi tulajdoni jogsértések és 2. ezek ellen nem elegendő a polgári és vámjogi eszköztár és annak harmonizációja, illetve a meglévő nemzeti büntetőjogi eszköztár, továbbá, 3. hogy a büntetőjogi harmonizáció ténylegesen pozitív hatással járna.

Itt meg kell jegyezni, hogy a Bizottság az irányelvjavaslatok benyújtásánál egyébként megszokott széles körű, részletes hatáselemzéstől eltekintett: az irányelv elfogadásának szükségességét ugyanazokkal az általános megállapításokkal igyekszik alátámasztani, amelyek már a jogérvényesítési irányelv preambulumban is szerepeltek, illetve a szabályozás szükségességét az Alapjogi Charta 17. cikke (2) bekezdéséből vezeti le, amely szerint a szellemi tulajdon-jog (tulajdonjogi típusú) védelmet élvez. Mindebből azonban egyáltalán nem derül ki, hogy funkcionális megközelítésben, a belső piac megfelelő működése érdekében ténylegesen szükséges-e a büntetőjogi jogérvényesítésre vonatkozó jogharmonizáció.

Ráadásul amíg nem lehet tudni, hogy a jogérvényesítési irányelv nyomán lezajló harmonizációnak milyen hatásai vannak, addig igencsak elszietettnek tűnik újabb eszköz létrehozatala. Ugyan a jogérvényesítési irányelv (30) preambulumbekkezdésében és a 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdésében előírt, fent már bemutatott értékelési eljárás nem terjed ki általánosan a tagállamok teljes jogérvényesítési rendjére, mégis nyilvánvaló, hogy a büntetőjogi szankciók bevezetését akkor kell megfontolni, ha ez az értékelés azt az eredményt hozza, hogy nem volt elégséges az eddigi harmonizáció, és a továbblépéshez sem lennének elegendők további polgári jogi eszközök. Az már csak formailag erősíti meg ezt az érvet, hogy – a jogérvényesítési irányelv 18. cikk (1) bekezdés 2. albekezdéséből következően – amennyiben a három év elteltével készített Bizottsági jelentés azt a következtetést tartalmazná, hogy továbbra sem megfelelő a harmonizáció szintje, és ez hátrányosan hat a belső piac működésére, akkor a Bizottságnak a jogérvényesítési irányelv módosítására kellene javaslatot tennie, és nem új irányelvet kellene kibocsátani.

Ehhez hozzá lehet tenni, hogy mind a speciális, mind a generális prevenció szempontjából lényeges és igen erős polgári jogi eszközök bevezetését irányozta elő a jogérvényesítési irányelv: elég, ha a határozat nyilvánosságra hozatalára, a (nyilvános) elégtételadásra, a lefoglalással kezdődő, a megsemmisítésig terjedő jogsértést megelőző állapot helyreállítására, a jogsértésben közreműködőkkel szemben érvényesíthető igényekre, a jogosult vagyoni

igényének kielégítését biztosító intézkedésekre hivatkozunk.¹² Már csak emiatt is nélkülözhetetlen az irányelv hatásainak (lényegében ezen eszközök erejének) a megvizsgálása, ami viszont az átültetési határidő lejártát követő alig fél év elteltével még biztosan nem teljesíthető megfelelően.

II.1.1.2. Lehet-e?

A fentiek után egyelőre csak elméletileg vizsgálendő, hogy a harmonizáció egyáltalán mely szellemi tulajdon-jogokra terjedhet ki.

A Bíróság elsősorban formális megközelítése szerint a büntetőjog és a büntetőeljárás-jog nem tartozik a Közösség hatáskörébe. Ezzel a Bíróság egyértelműen visszautalt az EK-szerződés 5. cikkére, amely szerint azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, a Közösség csak akkor és annyiban jár el, amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok nem tudják kielégítően megvalósítani, és ezért a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt azok közösségi szinten jobban megvalósíthatók.

A Bíróság értelmezte az „akkor és annyiban” fordulatot is, kimondva, hogy a korlátozott hatáskör nem akadályozhatja meg a közösségi jogalkotót abban, hogy amennyiben a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankció alkalmazása a súlyos károsítások leküzdésének elengedhetetlen eszköze, a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megtegye az általa alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket.

Abból kiindulva tehát, hogy az irányelvjavaslat elsődleges célja a belső piac hatékony működésének biztosítása, az vizsgálendő, hogy ezt a célt maguk a tagállamok képesek-e biztosítani, illetve hogy ezen célkitűzések ténylegesen jobban megvalósíthatók-e közösségi szinten.

Ehhez járul az a formális korlát, amelyet a Bíróság azáltal támasztott, hogy csak a Közösség által alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedések tekintetében ismerte el a büntetőjogi hatáskört. (A szellemi tulajdon-jogok területén teljesnek tekinthető a harmonizáció a védjegyjogban, a formatervezésiminta-oltalom és a növényfajta-oltalom területén, mivel itt létezik közösségi védjegyoltalmi, formatervezésiminta-oltalmi és növényfajta-oltalmi rendszer, ráadásul ezzel párhuzamosan fennáll a tagállamok saját – harmonizált – védjegy-, minta- és fajtaoltalmi rendszere is.)

A köztes (vagyis csak részben harmonizált) területeken nincs értelme (és a gyakorlatban meg sem valósítható, vagy legalábbis sem közösségi, sem tagállami szinten nem járna pozitív eredményekkel) a már harmonizált területek szankcionálása harmonizációjának a harmonizációból eddig kimaradt területek érintetlenül hagyása mellett. [A szerzői jog te-

¹² A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvénybeli (a továbbiakban: Szt.) átültetés szerint hivatkozva: 94. § (10) bekezdés, 94. § (1) bekezdés c) pont, 94. § (1) bekezdés f) pont, (7)–(9) bekezdés, 94. § (4)–(6) bekezdés, 94/A. § (4) bekezdés a) és b) pont.

rületén például erősen fragmentált a közösségi szabályozás: önálló irányelv szabályoz egyes újabb műtípusokat és szinte valamennyi vagyoni jogot (ideértve ezek korlátozásait – a díjigényeket – és a kivételeket – szabad felhasználásokat is), a védelmi időt, a szomszédos jogi és *sui generis* jogosultak körét, valamint a polgári és közigazgatási jogi jogérvényesítést. Teljesen elfogadhatatlanul a büntetőjogi rendszer szétszakadásához vezetne az, ha például csak az adatbázison és a szoftveren fennálló jogok megsértése lenne büntetőjogi harmonizáció tárgya, a többi műtípus pedig kimaradna ebből.]

A Bíróság mindenesetre egyértelművé tette, hogy abban az esetben, ha bizonyos területeken egyáltalán nem létezik közösségi szintű szabályozás, ott nem lehet (nincs értelme) a büntetőjogi harmonizációnak sem. [Így például a szabadalmak területén igen intenzív viták övezik a közösségi szabadalmi rendszer felállítását; egyelőre csak a gyógyszerek és a növényvédők szerek kiegészítő oltalma tárgya rendeletnek, és irányelv harmonizálja a biotechnológiai találmányok szabadalmi oltalmát, a szabadalmazható találmányok jelentős részére vonatkozó szabályok azonban egyelőre kívül maradtak a harmonizáción. (Az mindemellett igaz, hogy az európai szabadalmi rendszer párhuzamos létezése komoly jogközelítő tényező, de ez formálisan mégsem tekinthető közösségi harmonizációnak.)]

A fentiekből egyértelműen látszik, hogy a Bíróság ítéletéből nem vezethető le az, hogy az irányelvjavaslat minden, akár a csak a tagállamok belső jogában, akár a közösségi jogban is szabályozott szellemi tulajdoni területen elkövetett jogsértés tekintetében harmonizációt valósíthatna meg. Ennek tehát azokra a területekre kell korlátozódnia, amelyeken a Közösség már anyagi jogi szabályozást alkotott. Más szóval a büntetőjogi harmonizáció hatályának tükröznie kellene az egyéb harmonizációs törekvéseket, de így is lényegesen szűkebb lehetne csak, mint ami a Bizottság módosított – elsősorban a belső piac működésének szempontját figyelemben tartó – javaslatából következik. Az a kérdés pedig, hogy erre a szubszidiaritás elve mentén ténylegesen szükség van-e, a tagállami belső jogrendszerek hatékonyságának vizsgálatával válaszolható meg. (Mi a jelen tanulmányban a magyar belső jogra koncentrálunk a fent jelzett célok érdekében.)

II.1.2. A TÁRGYI HATÁLY MEGFOGALMAZÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI A BELSŐ JOGBAN

A hatályos magyar büntetőjogi szabályozásban a legátfogóbb a Btk. 329/D. §-ában az iparjogvédelmi jogok megsértésének tényállása, amely a szabadalmi oltalom, a használati- vagy formatervezésiminta-oltalom, a topográfiaoltalom, a védjegy- vagy földrajziárjelző-oltalom megsértése esetében nyújt védelmet.

A 329/A–C. §-ok 329/D. §-sal tartalmukban párhuzamos szabályozással a szerzői jog területén nyújtanak védelmet a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultaknak, illetve ezek alapján lehet fellépni a műszaki intézkedés kijátszása és a jogkezelési adat meghamisítása (szándékos, sőt célzatos jogsértés) ellen. Ezek a tényállások nemcsak teljesen lefedik azokat a szellemi tulajdoni védelmi formákat, amelyek a 2005/295/EK nyilatkozatban kerültek felsoro-

lásra, hanem a 329/B. és 329/C. §-ok szabályaival azon túl is mennek.¹³ A 329/D. § egyelőre nem tartalmazza a növényfajta-oltalmat (mert a növényfajták korábban szintén szabadalmi oltalom alatt álltak, és a szabadalmi szabályok módosításakor nem került sor a Btk. kiigazítására), továbbá a kiegészítő oltalmi tanúsítványt, valamint a kereskedelmi nevet. Az első két védett tárgy tekintetében az új Btk.-hoz készült dokumentumok szerint szakmai konszenzus alakult ki arról, hogy ezekre is ki kell terjednie a tényállásnak.

Az egyetlen „vegyes” (azaz a szerzői jogot és iparjogvédelmet egyaránt) érintő tényállás a bitorlás (329. §), amelynek alkalmazásában csak az irodalmi, tudományos és művészeti alkotás, a találmány, a használati minta, a formatervezési minta, a mikroelektronikai félvezető termék topográfiaja és az újítás minősül szellemi alkotásnak. Az új Btk. szellemi tulajdoni tényállásainak megalkotásához készült anyagok¹⁴ is utalnak azonban arra, hogy ez utóbbi tényállást is bővíteni kell majd a hatályos szövegben fel nem sorolt oltalmi formákkal.

Ebből látszik, hogy a magyar büntetőjogi jogalkotás hosszú távú célja a jelenlegi átfogó szabályozás fenntartása kisebb jelentőségű korrekciókkal, amely a kereskedelmi nevek kivételével lefedi a 2005/295/EK nyilatkozatban is megjelenített szellemi tulajdoni területeket. Ez utóbbi esetben pedig megfelelőnek mondható a nyilatkozat megfogalmazása, miszerint arra csak abban az esetben terjedne ki a harmonizáció, ha azt a tagállam joga szellemi tulajdoni védelemben részesíti (vagyis Magyarországra nem terjedne ki).

Figyelmet igényel ugyanakkor az is, hogy abban az esetben, ha valamely szellemi tulajdoni terület teljes egészében bekerül a harmonizáció által érintett körbe, azt a nemzeti törvény is egyértelműen kövesse. Ez különös élességgel merül fel a szerzői jogi díjigények esetében.

Azt meg kell itt jegyezni, hogy a jogérvényesítési irányelv átültetését megelőzően a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács és a Magyar Szabadalmi Hivatal által elvégzett kérdőíves felmérés eredményei szerint a szellemi tulajdoni jogsértések legjelentősebb részét Magyarországon három – egymástól egyébként igencsak különböző – legnagyobb területen követik el: a szerzői jog, a szabadalmi jog és a védjegy jog területén. Szinte elenyésző számban és jóval kisebb volumenben történnek az egyéb területeken jogsértések. Beszédés adat, hogy a jogsértések miatt büntetőeljárást az elmúlt öt évben (holott erre lehetőség lett volna!) szabadalmi ügyben egyáltalán nem indítottak, kisebb számban védjegyügyekben, és évente hozzávetőlegesen száz szerzői jogi tárgyú ügyben kezdeményeztek a jogosultak büntetőeljárást. Ebből viszont az következik, hogy még ha a jogsértések száma és nagysága jelentős is, nem biztos, hogy az ezek ellen való fellépésre a legalkalmasabb eszköz a büntetőeljárás megindítása lenne. A felmérés szerint a jogosultak ugyanis az igénybe vehető ideiglenes intézkedés gyorsasága miatt a polgári eljárást preferálják.

¹³ Itt a WIPO 1996-os internetszerződéseivel történő igazítás a szabályozás alapja. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének (a továbbiakban: WCT), valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének (a továbbiakban: WPPT) kihirdetéséről. WCT 11. és 12. cikk, WPPT 18. és 19. cikk. A hivatkozott büntetőjogi szabályok még az Infosoc-irányelvet (és értelemszerűen annak implementációját) megelőzően kerültek elfogadásra.

¹⁴ L. a Magyar Szabadalmi Hivatal által készített előzetes anyag, 5. pont; az Igazságügyi Minisztérium Európai Uniói Jogi Főosztályának előkészítő anyaga, 17. pont.

Ennek fényében feltehető a kérdés, hogy még ha a Bíróság formai feltételeinek (elsősorban az előzetes harmonizáltságnak) meg is felelnek egyes szellemi tulajdoni területek, valóban minden területen segítheti-e a büntetőjogi harmonizáció a szellemi tulajdoni jogérvényesítést és így közvetve a belső piac megfelelő működését, ha ezzel az eszközzel ténylegesen szinte alig (és ráadásul csak néhány területen) élnek a jogosultak.¹⁵ Itt természetesen nem vitatva azt, hogy a jogosulti igény a büntetőjogi érvényesíthetőség fenntartására (és egyre szélesebbre tágitására) természetesen számol azzal is, hogy a büntetőjogi szankcionálással fenyegetettségnek önmagában is lehet generális preventív ereje. Ehhez azonban elegendő a nemzeti szintű szabályozás.

II.2. A JOGSÉRTÉSEK

II.2.1. A harmonizáció alá vont cselekmények

Az irányelvjavaslat szerint *a tagállamok biztosítják, hogy a szellemitulajdon-jog bárminemű, kereskedelmi mértékben elkövetett szándékos megsértését vagy arra irányuló kísérletet, bűnpártolást és ilyen sérelmekre való felbujtást bűncselekménynek minősítsenek.*

Az irányelvjavaslat tehát meghatározza a tényállási minimumot, amelynek megvalósulása esetén bűncselekménynek minősítendő az egyes cselekmények. Mindenekelőtt azt kell látni, hogy ez a szabály már csak amiatt is jelentősen meghaladja a TRIPS-megállapodásban büntetőjogilag szankcionálni rendelt cselekményeket, hogy a védjegyek esetében sem csak a hamisítást, illetve a szerzői jogok esetében sem csak a kalózkodást kriminalizálja, hanem e két területen megvalósítható bármely jogsértést, és ezen felül kötelezővé teszi a többi szellemi tulajdoni terület minden jogsértésének büntetőjogi üldözését is. Ez lényegében „TRIPS-plusz” rendelkezésként minden, egyébként a társadalomra csekély veszélyességű potenciális jogsértés pönalizálását, hivatalbóli üldözését jelenti.

Fontos értelmezési kérdés, hogy az irányelv minimumszabályozást ad-e, vagy a tagállamok szigorúbb szabályokat nem állapíthatnak meg, azaz kevésbé súlyos cselekményeket nem szankcionálhatnak. Az irányelv szövegében jelenleg ugyanis semmi nem utal arra, hogy a szándék minimumharmonizáció létrehozása lenne: vagyis hogy a tagállamok az itt megjelölt cselekményeket a nem harmonizált gondatlanság esetén is kriminalizálhatnák.¹⁶

A jogsértésfogalommal kapcsolatban felvetődő további esetleges implementációs probléma a kereskedelmi mérték (*commercial scale*) kifejezés értelmezése. A kifejezést a TRIPS-

¹⁵ A DANUBIA Szabadalmi és Védjegy Iroda Kft. (i), a Sár és Társai Ügyvédi Iroda (ii), illetve dr. Miskolczi Mária ügyvéd (iii) válaszai a Magyar Szabadalmi Hivatal és a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács kérdőívére (szellemi tulajdonjogok érvényesítése); az ARTISJUS, Reprográfiai Szövetség, a FilmJus válaszai a Magyar Szabadalmi Hivatal és a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács kérdőívére (szellemi tulajdonjogok érvényesítése).

¹⁶ Amennyiben az irányelv minimumharmonizációt kívánna megvalósítani, szükséges lenne egy erre vonatkozó – a jogérvényesítési irányelv 2. cikk (1) bekezdéséhez hasonló – szabály beépítése.

megállapodás (büntetőjogi tárgyú) 61. cikke használja,¹⁷ amit átvett a (polgári és közigazgatási jogi) jogérvényesítési irányelv is (bár annak eredeti javaslata még a „*commercial purpose*” kifejezést használta): olyan esetekben, amikor kereskedelmi mértékű jogsértés történik, kötelezővé téve egyes eszközök bevezetését. Tekintve, hogy a TRIPS-megállapodás egyáltalán nem határozta meg, hogy mi minősül kereskedelmi mértéknek, ezért a jogérvényesítési irányelv preambulumba bekerült egy definíció erre vonatkozóan. A (14) preambulumbekzdés szerint kereskedelmi mértékben megvalósított cselekményeknek minősülnek azok a cselekmények, amelyeket közvetlen vagy közvetett gazdasági vagy kereskedelmi előny céljából követnek el; ez általában kizárja a végső fogyasztók által jóhiszeműen elkövetett cselekményeket. (Ezt a definíciót a jogérvényesítési irányelv átültetése nyomán valamennyi ágazati törvényünk átvette.¹⁸)

A jelenlegi irányelvtervezet egyelőre nem ad definíciót a „*commercial scale*” fogalmára, így adódik a következtetés, hogy a fogalmat ugyanazzal a tartalommal kívánja megtölteni a közösségi jogalkotó, mint a jogérvényesítési irányelv esetében. A definíciónak a magyar jogba történő esetleges átültetésének nehézségeire a következő fejezetben térünk ki.

II.2.2. Jogsértő cselekmények a belső jogban

Mielőtt a szabály átültetésének kérdéseire rátérnénk, nem árt felidézni az Alkotmánybíróság joggyakorlatát, amely szerint a büntetőjogi büntetésekkel más jogok védelmében az elkerülhetetlen szükséges esetekben kell szankcionálni.

A büntetőjogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio* a büntetőjogi szankció, és feladata a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor a jogágak szankciói nem segítenek. Ennek megítélésénél az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekintti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségére is. A jogi eszköztár hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alapjog büntetőjogi korlátait. A bűncselekménnyé nyilvánításnak és a büntetéssel való fenyegetésnek alkotmányos indokokon kell alapulnia, szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybe vehetőnek kell lennie.¹⁹

A büntetőjogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio* társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely

¹⁷ Members shall provide for criminal procedures and penalties to be applied at least in cases of wilful trademark counterfeiting or copyright piracy on a commercial scale.

¹⁸ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.) 35. § (6) bekezdés; a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.) 27. § (6) bekezdés; a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 94. § (5) bekezdés

¹⁹ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat és 11/1992. (III. 5.) AB határozat

magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni a különböző életviszonyok erkölcsi és jogi normáinak védelmében, az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi szankciórendszert csak feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha az alkotmányos vagy alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok és értékek megóvása más módon nem lehetséges.

Valamely magatartás büntetőjogi eszközökkel történő üldözése, szükségességének és arányosságának a mérlegelése nem nélkülözheti a nemzetközi összehasonlítást. Ennek során hangsúlyt kap, hogy a demokratikus európai kultúrkörben hasonlóan védik-e az adott közös érdekeket és értékeket.²⁰

Abban az esetben, ha az irányelvjavaslat szerinti szöveget módosítás nélkül fogadnák el a Tanácsban és az Európai Parlamentben (vagyis a szabályozás nem minimumharmonizációt kívánna megvalósítani, hanem abszolút határt szabna a tagállami büntetőjogi rendszereknek), egyszerűen dőlne el az az intenzív vita, ami az új Btk.-val kapcsolatban kezdődött el a szerzői és kapcsolódó jogok megsértése esetében e tényállás gondatlan alakzata fenntartásának szükségességéről. (A szellemi alkotásokon fennálló jogok megsértésével elkövetett bűncselekmények közül ez az egyetlen tényállás, amelynek a gondatlan megvalósítása is bűncselekmény, ami figyelemmel arra, hogy a szerzői vagyoni jogok megsértése esetében az elmaradó jogdíj miatt minden esetben kimutatható vagyoni hátrány, azt jelenti, hogy lényegében a szerzői jogi jogsértések minden esetben büntetőjogilag is szankcionálhatók.)

Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy nem az vitatott, hogy szükség van-e e cselekmények szankcionálására, hanem csak az képezi a vita tárgyát, hogy a gondatlanul megvalósított jogsértések esetében ennek a jogkövetkezménynek feltétlenül büntetőjoginak kell lennie.

A Btk.-beli gondatlan alakzat eltörlése mellett szól, hogy egyes olyan cselekmények is ide tartozhatnak, amelyeknek a büntetőjogilag szankcionálandó, társadalomra való veszélyessége kétségbe vonható. Így például a fájlcsere rendszerek használóinak nagy része – aki egy letöltést valósít meg, az is – gondatlanul követi el a szerzői jogok megsértését, ami egyes adatok szerint ma hozzávetőlegesen a széles sávú hozzáféréssel rendelkezők 20, nagyobb szélessáv-penetrációjú országokban 30%-át jelenti,²¹ vagyis a lakosság szignifikáns részének kriminalizálásával jár, ugyanakkor ezen cselekmények társadalomra veszélyessége elenyésző. Az is figyelembe veendő tényező ugyanakkor, hogy az internetes jogsértés utolsó és fájlcsere esetében egyetlen láncszemének a megtalálása a polgári jogi jogérvényesítésben gyakorlatilag lehetetlen, ha az utolsó láncszem (a fájlcsereelő) nem rendelkezik írásba foglalt hozzáférés-biztosítási előfizetői szerződéssel. Ha pedig ilyen szerződéssel rendelkezik, akkor az elektronikus hírközlési és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokra vonatkozó, a természetes személy adataira vonatkozó adatvédelmi szabályok ütköznek a

²⁰ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat

²¹ Forrás: European Information Technology Observatory 2006 évkönyv – 2005. júniusban felvett adatok alapján

jogérvényesítési irányelv átültetését követően beiktatott, harmadik személyre is vonatkozó adatszolgáltatási joggal.²² E problémára azonban a büntetőeljárásban sincs orvosság.

A szerzői jog megsértése továbbá igen gyakran kalózkiváltványok előállításával és terjesztésével valósul meg. A kalózkereskedelemben a terjesztési lánc utolsó láncszemei is szinte kizárólag a gondatlan alakzat alapján tehetősek felelőssé. Érvként merül fel, hogy ezen illegális felhasználási cselekmények kivonása a büntetőség köréből a terjesztési lánc megelőző láncszemeinek felderítését is ellehetetlenítheti, amellet, hogy ezen személyek esetében a cselekmény társadalomra veszélyességének hiánya viszont fel sem merül.

Meg kell jegyezni azt is, hogy a jogérvényesítési irányelv átültetésével²³ olyan új eszközök bevezetésére került sor a polgári jogi jogérvényesítésbe, amelyek ideiglenes intézkedés keretében²⁴ már a polgári per megindítása előtt,²⁵ igen rövid határidőn belül, ráadásul – a kellő garanciális szabályok mellett – akár egyoldalú kérelemre²⁶ is megakadályozhatják a jogsértő dolgok forgalmazását, ilyen szolgáltatások nyújtását,²⁷ valamint garantálhatják a jogsértés bizonyítékainak előzetes összegyűjtését²⁸ és biztosítását.²⁹ Továbbá az új, kiterjesztett adatszolgáltatási igény³⁰ alkalmazása révén felgöngyölíthető a teljes értékesítési lánc is (kivéve a természetes személy internethasználót, ha nincs írásba foglalt előfizetői szerződése), így lényegében a polgári jogi eszközök alkalmazásával elérhetőek ugyanazok a célok, amelyek indokolnák a kalózkereskedelem utolsó láncszemeivel kapcsolatban a szerzői jog megsértése bűncselekmény gondatlan alakzatának fenntartását.

A kereskedelmi mérték fogalmának átültetésével kapcsolatban mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy ilyen kategóriát a jelenlegi magyar büntetőjogi terminológia nem ismer, álláspontunk szerint azonban olyan kritériummá válhat, amely jobb szűrője lehet az e téren elkövetett bűncselekményeknek, mint a jelenlegi kritériumrendszer.

A magyar büntetőjog a haszonszerzésre törekvés célját, illetve a vagyoni hátrány bekövetkezését tekinti tényállási elemnek, illetve az üzletszerűséget minősítő körülménynek egyes szerzői jogi és iparjogvédelmi bűncselekmények esetében. A 2005. évi CLXV. törvény indokolása szerint az Európai Bizottság e fogalom kapcsán kifejtette, hogy a kereskedelmi mérték fogalmát nem lehet az üzletszerűség fogalmának megfeleltetni, ugyanis az üzletszerű jogsértés szűkebb fogalom, mint a kereskedelmi mértékű jogsértés. Az üzletszerűség – a

²² Erről a problémáról lásd részletesen *Faludi Gábor*: Az internetszolgáltatóval szemben fennálló adatszolgáltatási igény a jogérvényesítési irányelv átültetését követően. A tanulmány a Magyar Szabadalmi Hivatal Fehér Könyvében jelenik meg 2006 decemberében.

²³ Magyarországon a szellemi tulajdoni ágazati törvényekbe a jogérvényesítési irányelvet a 2005. évi CLXV. törvény ültette át.

²⁴ Szt. 104. §; Vt. 95. §; Sztj. 94/A. §

²⁵ Szt. 104. § (4) bekezdés; Vt. 95. § (4) bekezdés; Sztj. 94/A. § (3) bekezdés

²⁶ Szt. 104. § (12) bekezdés; Vt. 95. § (12) bekezdés; Sztj. 94/A. § (11) bekezdés

²⁷ Szt. 35. §; Vt. 27. §; Sztj. 94. §

²⁸ Szt. 104. § (10) bekezdés; Vt. 95. § (10) bekezdés; Sztj. 104. § (9) bekezdés

²⁹ Szt. 104. § (4) bekezdés; Vt. 95. § (4) bekezdés; Sztj. 104. § (4) bekezdés

³⁰ Szt. 35. § (1) bekezdés c) pont, (5), (6), (7) bekezdés; Vt. 27. § (1) bekezdés c) pont, (5), (6), (7) bekezdés; Sztj. 94. § (1) bekezdés c) pont, (4), (5), (6) bekezdés

Btk. 137. §-ának 9. pontja nyomán – magában foglalja a rendszerességet és a haszonszerzésre törekvést, míg a Bizottság értelmezése szerint a kereskedelmi mértékű jogsértés fogalmának ezeknek egyike sem elengedhetetlen eleme. Mindenesetre abból, hogy az üzletszerűséget a kereskedelmi mértéknél szigorúbb kategóriának tartja a Bizottság, következik, hogy ez maradhat a minősítés szempontja. A Bizottság azt is kifejtette, hogy a fogalommal nem tartja összeegyeztethetőnek azt sem, ha a tagállamok a kereskedelmi mérték kapcsán valamilyen értékhatárt rögzítenek. Figyelemmel arra, hogy a vagyoni hátránya a Btk. 137. § 5. pontjában és 138/A. §-ában adott meghatározás szerint konkrét értékhatárok között mozog, ezért egyértelmű, hogy e fogalom megtartását sem tekintené a Bizottság megfelelő implementációnak, vagyis ez a kritérium az alapesetek tekintetében nem maradhat fenn. Ugyan a haszonszerzésre törekvés ismert fogalma többé-kevésbé megfelel a kereskedelmi mérték definíciójának (közvetett vagy közvetlen gazdasági vagy kereskedelmi előny célja), de ezzel kapcsolatban is számítani lehet arra, hogy a Bizottság megismétli korábbi álláspontját, amely szerint helyteleníti a hasonló, de némileg eltérő fogalmak használatát. A Bizottság értelmezése szerint ráadásul a kereskedelmi mérték objektív természetű, azaz független attól, hogy a jogsértő szándéka a kereskedelmi célokra kiterjedt-e. Úgy tűnik tehát, hogy a tényállási elemek és minősítő körülmények jelentős átalakítására lesz szükség az irányelvjavaslat elfogadását követően az átültetéskor.

II.3.1. A jogsértések szankciói és ezek mértéke az irányelvben

Az irányelvjavaslatnak a szankciókra és a büntetések szintjére vonatkozó cikkeit – azok tárgyának szoros kapcsolata miatt – együttesen érdemes tárgyalni. (Sajnos a két cikk jelenlegi felépítése kodifikációs szempontból nagyon gyenge, ezért az alábbiakban az egyébként kívánatos kodifikációs rendszert követve tárgyaljuk az egyes szabályokat.)

A büntetési nemek és tételek konkrét meghatározása – a hatékony, arányos és visszatartó intézkedések bevezetésének előírásán túl – a Bíróságnak a C-176/03. ügyben hozott döntése alapján sem tartozik közösségi hatáskörbe, vagyis e két cikkre lényegében nincs megfelelő közösségi jogi jogalap. Az ebben az ügyben vitatott környezetvédelmi kerethatározat a szankciók vonatkozásában csak a hatékonyság, arányosság és visszatartó erő általános követelményeit határozta meg, ennél részletesebben nem utalt a szankciókra, vagyis a Bíróság csak ezt az általános tételt ismerte el első pillérben szabályozhatónak, kimondhatónak. Az eljárás során kifejtett érvelésében maga a Bizottság is csupán odáig ment el, hogy a cselekmények tényállási elemeinek harmonizációját tekintette közösségi hatáskörbe tartozó kérdésnek.³¹

A Bíróság ítéletének 49. és 51. pontja alapján amennyiben ennek a hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciónak az alkalmazása a közösségi célkitűzés elenged-

³¹ C-176/03. ügy, ítélet 19. pont.

hetetlen eszköze, a Közösség a tagállamok büntetőjogával kapcsolatban megteheti az általa az e tárgykörben alkotott jogszabályok teljes érvényesülésének biztosításához szükségesnek tartott intézkedéseket. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a Bíróság a konkrét szankciók meghatározására buzdítaná a Bizottságot, hanem csupán arra, hogy ha a Bizottság az anyagi közösségi jog érvényesüléséhez szükségesnek tartja, akkor a jogérvényesítési eszközökre vonatkozóan is adhat iránymutatást a tagállamoknak. Ebből viszont nem vezethető le az, hogy a Bíróság a teljes szankciórendszer részletes szabályozásának az első pillérbeli lehetőségét ismerte volna el.

Ezenfelül az ítélet 54. pontja kifejezetten ki is mondja (elfogadva a Bizottság érvelését), hogy mivel a vitatott kerethatározat 2., 6. és 7. cikke megadja a tagállamok számára a büntetőjogi és a büntetőjogon kívüli szankciók közötti választásnak a szabadságát, az ilyen típusú szabályozás vitathatatlanul közösségi hatáskörbe tartozik. Vagyis éppen az indokolja az első pillérben, irányelvvel történő szabályozást, hogy az lehetővé teszi a tagállamok számára a cél eléréséhez megfelelő eszközök (többek között a szankció típusok) közti választást.

A Bíróság által a C-176/03. ügyben kifejtettekből tehát nem következik az, hogy a célkitűzésen túl a pontos szankcióknak és a szankciók mértékének szabályait is az első pillérben kellene megalkotni. Éppen ellenkezőleg, összhangban az EU-szerződés 31. cikkével, a szankciók típusának és mértékének harmonizációja jelenleg ki van zárva a közösségi hatáskörből.

II.3.2. A jogsértések szankciói és ezek mértéke a belső jogban

A 3. cikkben meghatározott alaptényálláshoz kapcsolódóan az irányelv csak azokra az esetekre határoz meg szankciót, ha a jogsértést bünszervezetben valósították meg, valamint amennyiben a bűncselekmény mások egészségét és biztonságát veszélyezteti.

Az előző fejezetben mondottak tükrében teoretikusan vizsgálandó csak, hogy a bünszervezetben való megvalósítás jelenleg nem jelenik meg minősített esetként a szerzői jogi és iparjogvédelmi bűncselekmények rendszerében, ez azonban más bűncselekmények esetében ismert minősítő feltétel, és természetesen a szellemi tulajdon-jogok egyre gyakoribb bünszervezetben való elkövetése miatt indokolt lehet a bevezetése.

Komolyabb problémát okozhat azonban az egészség és biztonság veszélyeztetése mint minősített eset beépítése a szerzői jogi és iparjogvédelmi bűncselekmények tényállásaiba. Ezen bűncselekmények esetében ugyanis a védett jogi tárgy nem az emberi egészség vagy biztonság, hanem maga a szellemi alkotás oltalma.³² Ezen értékek legfeljebb a közegészség, illetve a közbiztonság elleni bűncselekmények körében vehetők figyelembe és védhetők

³² A büntetőjogi normákkal szemben minden európai uniós tagállamban alapvető alkotmányossági elvárás, hogy a jogbiztonság és a jogállamiság követelményeinek megfelelően világosan legyenek megfogalmazva. Ez az elvárás arra is kiterjed, hogy a védett jogi tárgynak egyértelműen meghatározhatónak kell lennie a tényállás szövegéből. [A magyar Alkotmánybíróság ezt az elvet a 11/1992. (III. 25.) és a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában fejtette ki részletesen.]

megfelelően. E szempont bevezetése tehát csak testidegen módon lenne beépíthető a jelenlegi tényállásokba. Megjegyzendő, hogy természetesen elméletileg az jelenleg sem kizárt, hogy a közegészség elleni bűncselekményekkel halmazatban kerüljön megállapításra a szerzői jogi vagy iparjogvédelmi bűncselekmény elkövetése.

A tényállások ilyen minősített körülményekkel történő megvalósulása esetében az irányelv úgy fogalmazza meg a kiszabható szabadságvesztés-büntetés időtartamára vonatkozó minimumelvárást, hogy az ilyen cselekményeket minimum négy év szabadságvesztést jelentő maximális büntetéssel kell sújtani. Ezt a jelenlegi büntetésítétel-sávokba integrálva úgy lehetne teljesíteni, ha a jogalkotó a bünszervezetben való elkövetés minősített esetére (a különösen nagy vagyoni hátránnyal azonos szinten) öt évig terjedő szabadságvesztést határozná meg.

A pénzbüntetés vonatkozásában meg kell jegyezni, hogy a természetes személyek esetében még nem volt rá példa, hogy az Európai Unió bármilyen jogi aktus útján előírta volna egyes tagállamok részére, hogy büntetőjogi szankcióként milyen mértékű pénzbüntetést kötelesek alkalmazni. Ennek nyilvánvaló oka, hogy erre vonatkozóan semmilyen, az alapszerződésekből következő jogalkotási jogalap nem létezik. Egyébként is lehetetlen és értelmetlen, valamint alapvető büntetőjogi elveknek mond ellent az a megközelítés, amely egyetlen bűncselekményt érintve, ám azon keresztül közvetve a tagállami büntetőpolitika átalakítását teszi szükségessé. A tagállami büntetőpolitika, ennek részeként az egyes bűncselekmények súlyának megítélése, a kiszabható büntetések mértékének meghatározása a tagállamok olyan hatásköre, amelynek átadására semmilyen formában nem került sor az európai integráció jelen szakaszáig. Egy bűncselekmény esetében a büntetés mértékének kötelező előírása megbontaná azt a kényes egyensúlyt, amelyet a nemzeti jogalkotó az általa büntetendőnek ítélt cselekmények súlyának egymáshoz való viszonyítása során gondos mérlegeléssel kialakított. Emellett nem veszi figyelembe az irányelvjavaslat azt sem, hogy a pénzbüntetések mértékének megfelelő összegek jelentősége az Európai Unió egyes tagállamaiban eltérő súlyú, így a tagállamok számára a tervezet tulajdonképpen nem is egyenértékű szankció bevezetését írja elő, és emiatt nincs tekintettel az arányosság követelményére sem.

Az irányelvjavaslat úgy rendelkezik, hogy a bünszervezetben elkövetett, valamint az egészségre, illetve biztonságra veszélyes cselekményeket minimum 300 000 euró pénzbüntetéssel kell sújtani. Az ennél enyhébb esetekben legalább 100 000 eurónak kell lennie a pénzbüntetésnek.³³ Azt kell előrebocsátani, hogy ahhoz a szabadságvesztési szinthez, amelyet a bünszervezetben való elkövetéshez kapcsol az irányelv (legfeljebb öt év), a magyar büntetőjog már nem kapcsol pénzbüntetést: az ilyen súlyú cselekmények kizárólagos szankciója a szabadságvesztés. További probléma, hogy a pénzbüntetés kiszabásának módját (napi tételek mértékének és azok számának a meghatározása) egyáltalán nem ismeri az

³³ Az irányelv lehetővé teszi a nem csak büntetőjogi jellegű pénzbeli szankciók kiszabását is. Figyelemmel azonban arra, hogy a jogérvényesítési irányelv szabályozza az alkalmazható polgári jogi és közigazgatási jogi eszközöket, nehéz meghatározni, hogy milyen, nem büntetőjogi pénzbüntetésre/bírságra gondol a Bizottság.

irányelvjavaslat, és a legkevésbé sem ad rugalmas kiszabásra lehetőséget. Ha csak a jelenleg minimálisan kiszabható pénzbüntetés összegét (3000 Ft) vetjük össze a minimálisan előírni kívánt pénzbüntetés összegével (2 500 000 Ft), láthatjuk, hogy e szabályok bevezetése a teljes pénzbüntetési rendszer újragondolását kívánná meg.³⁴

Mindezekon túl a jelenlegi büntetőjogi szankciórendszerben (a bűncselekményekből származó tárgyak és termékek, az elkövetéshez használt eszközök vagy e termékek értékével azonos vagyontárgyak elkobzásán kívül) nem értelmezhető az irányelvben felsorolt több további büntetés, bár ezek többsége a polgári jogi jogérvényesítés keretében alkalmazható eszköz, ezek megismétlésére nincs is szükség:³⁵ a szellemitulajdon-jogot sértő vagyontárgyak megsemmisítése,³⁶ üzleti tevékenységek folytatásának állandó vagy ideiglenes megtiltása,³⁷ bírósági határozatok nyilvánosságra hozatala.³⁸ Az elsősorban a bűncselekmény elkövetésére használt létesítmény teljes vagy részleges, ideiglenes vagy végleges bezárása, a bíróság ellenőrzése alá helyezés, bíróság által elrendelt felszámolás, az állami segélyekhez és támogatásokhoz való hozzáférés tilalma viszont teljesen atipikus szankciók.

III. ÖSSZEFOGLALÁS

Amellett tehát, hogy az Európai Unió fejlődése érdekében kiemelt jelentősége van a belső piac megfelelő működésének, az ezt segítő szellemitulajdon-védelemnek, nem mindegy az sem, hogy ezt milyen eszközök szolgálják. A szükséges és alkalmas eszközök megtalálása igen alapos előkészítést, hatástanulmány, jogi elemzés írását követeli meg. Hangsúlyozottan igaz ez az *ultima ratio*ként igénybe vehető büntetőjogi eszköztár esetében.

A harmonizációval kapcsolatban különös jelentőséggel kell bírnia ezen a területen a szubszidiaritás általános elvének, az EK-szerződésből és az EU-szerződésből fakadó hatáskörmegosztásnak, valamint a szükségesség alapos elemzésének is.

Mindezen szempontok érvényesítéséhez, a megfelelő szintű és terjedelmű közösségi harmonizációhoz (és végső soron a tagállami szabályozási rendszer átalakításához) elengedhetetlen tehát egy alapos és átfogó hatásvizsgálat elvégzése és ennek nyomán az irányelvjavaslat finomhangolása.

³⁴ Az irányelv rugalmatlan a jogi személyekre kiszabható pénzbüntetések tekintetében is. Magyarország esetében a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény a pénzbírság esetére 6. §-ában úgy rendelkezik, hogy „a jogi személlyel szemben kiszabható pénzbírság legnagyobb mértéke a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább ötszázezer forint.” Vagyis a pénzbüntetés minimális és maximális értékét is meghatározza, ami egyrészt értékében jelentősen eltér a természetes személyekre kiszabható pénzbüntetéstől, másrészt abszolút alsó és relatív felső határa van.

³⁵ Be. 156. §

³⁶ Sztj. 94. § (1) bekezdés *f*) pont

³⁷ Sztj. 94. § (1) bekezdés *b*) pont

³⁸ Sztj. 94. § (10) bekezdés